

Van Den Herd

tijdschrift

van de

HEEMKUNDEKRING DE HEERLIJKHEID OIRSCHOT

=====
Jaargang 19 nummer 2 - juli 2012
=====

Redactie: Clari van Esch-van Hout

Straten 16
tel. 575260

Hanneke v.d.Bogaart-Vugts

Molenstraat 12
tel. 572221

Lay-out: John Putmans

Dekanijstraat 3
tel. 06 46740769

Overname van artikelen is toegestaan met bronvermelding.
ISSN 1387 - 2060

Openstelling heemkamer

Sint Jorishof 51a

5688 BL Oirschot

Gedurende de zomertijd: maandagavond van 19.00-21.00 uur

Gedurende de wintertijd: maandagmiddag van 14.00-16.00 uur

In de vakantie maanden juli en augustus is de heemkamer alleen na afspraak geopend.

Kopij voor de volgende uitgave kunt u tot 1 september 2012
aanleveren.

De redactie kan de historische juistheid van de inhoud van de artikelen niet in alle gevallen controleren; eventuele onjuistheden zijn voor rekening van de auteur. De redactie behoudt zich het recht voor ingezonden bijdragen te redigeren, in te korten of niet te plaatsen.

OIRSCHOT ROME / ROMEINS OIRSCHOT

Een kruisbestoven wandeling

Ah, Rome, *caput mundi*, hoofdstad van de wereld, niemand zal dat betwijfelen.

Ah, Oirschot, *caput Campiniae*, hoofdstad van de Kempen: wie waagt het om dat te betwijfelen?

Maar wat hebben deze twee middelpunten van de wereld met elkaar te maken? Wat moet een Oirschottenaar in Rome zien om niet helemaal ontheemd te zijn en wat bezoekt een Romein het best in Oirschot? (best uiteraard met kleine letter!)

De grootste Romein (in ieder geval de bekendste) was C. Iulius Caesar. Wij kunnen ons niet helemaal voorstellen welke indruk zijn optreden gemaakt moet hebben, maar het feit alleen al dat Caesar naar die monsterlijk grote Noord-Europeanen trok en Gallië veroverde en zelfs doordrong in Germanië en Brittannië, moet heel wat beroering gewekt hebben. Op deze manier drongen Caesars troepen ook door tot wat nu België en Noord-Brabant en Limburg zijn. Daar verbleven enkele redoutabele (geduchte) stammen van de Belgen die (volgens Caesar zelf) de dappersten aller Galliërs waren: Nerviërs en Eburonen. De laatsten presteerden het zelfs om enkele in winterkamp gelegen legioenen door list te overvallen en nagenoeg uit te moorden. De gevolgen waren verschrikkelijk: Caesar gelastte een strafexpeditie en roeide volgens eigen zeggen de Eburonen uit. Veldheren en politici overdrijven meestal: er is ongetwijfeld hier en daar een Eburoontje ontsnapt en dat is maar goed ook, want Oirschot lag net nog in Eburoons gebied. Of Caesar hier ook zelf is langsgereden? In ieder geval kwam Oirschot onder Romeins bestuur en vormde het deel van de *civitas Tungrorum* en de *provincia Germania inferior*, met als hoofdsteden resp. Tongeren (Belgisch Limburg) en Keulen. De Romeinen waren praktische lieden die wisten dat goede communicatie essentieel is voor het vestigen van je macht en

hun wegennetwerk is dan ook nog altijd beroemd. Ten zuidoosten van de stad Rome bevindt zich nog steeds een stuk van de beroemdste Romeinse weg, de *Via Appia*. Ook vanuit Tongeren vertrokken diverse wegen, naar Bavai (Noord-Frankrijk), naar Keulen, naar Utrecht. De laatste weg kruiste vermoedelijk bij Rossum de Maas en liep naar alle waarschijnlijkheid over Oirschots grondgebied. De Lopensestraat is daar nog een herinnering aan, want deze weg volgt het Romeinse parcours. Niet dat we ons daar een met grote basalten stenen bedekt wegdek bij moeten voorstellen (zoals de *Via Appia*): in de Kempen verdwijnen alle Romeinse wegen van de kaart, omdat de zandbodem blijkbaar geen bijzondere ingrepen vereiste. Bij Casteren bij Straten (twee Romeinse toponiemen, het ene van *castra* = legerplaats, het andere van (*via*) *strata* = geplaveide (weg)) heeft men sporen van een Romeinse nederzetting gevonden, een villa misschien of iets van meer officiële aard: Oirschots historicus J.P.J. Lijten dacht aan een versterking en dus een militair punt. Het wachten is op opgravingen. Er wordt wel gedacht dat de tufstenen waaruit het Boterkerkje is opgetrokken, uit een Romeins gebouw (in Straten?) afkomstig zouden kunnen zijn.

Als we dus zeker nog Romeinse sporen in Oirschot kunnen terugvinden, hoe zit het dan omgekeerd? Nee, helaas, Oirschots roem was nog niet tot in Italië doorgedrongen, maar er zijn toch wel dingen die in de buurt komen. Oirschot lag in het grensgebied van twee stammen (na de uitroeiing van de Eburonen): de Bataven en de Tungri. Vooral de Bataven (die delen van de Lage Landen bewoonden vanaf ca. 10 voor Chr.) hadden een grote reputatie als stoere krijgers en waren derhalve gewild als lijfwachten van de keizers. Zo bestond de lijfwacht van de beroemde en beruchte keizer Nero (nu nog bekend vanuit puzzels en als hondennaam) grotendeels uit Bataven. In de tuin van de Thermen van Diocletianus (Museo Nazionale Romano) bevinden zich verscheidene grafstèles (rechtopstaande grafstenen) voor Bataafse lijfwachten, *natione Batavus*, 'van afkomst Bataaf', zoals Indus en Gamo. Bovendien gebruikte Caesar zijn oorlogsbuit voor het bekostigen van grote urbanistische werken. Langs de *Via dei Fori Imperiali* (tussen *Piazza Venezia* en het Colosseum) bevin-

den zich de overblijfselen van het Forum van Caesar (met (modern) beeld van Caesar zelf): dat plein is dus ook een beetje door Oirschot betaald, als we het zo mogen formuleren... Op het Forum Romanum zelf vindt u bovendien de resten van de tempel van Caesar, rond de plaats waar zijn lichaam na de moord op 15 maart 44 voor Chr. gecremeerd werd.

Terug naar Oirschot, machtig overschaduwd door de Sint Pieterskerk? Of toch nog even in Rome blijven, machtig overschaduwd door de koepel van de Sint-Pietersbasiliek? Jawel, Oirschot en Rome hebben dezelfde patroon, de prins der apostelen. Maar hoe zijn patrocinium in Oirschot komt is minder duidelijk. Mogelijk dateert dit uit de tiende eeuw, toen de aartsbisschop van Keulen een schakel uit de keten van de H. Petrus mee naar het Noorden bracht en er verschillende kerken ontstonden, gewijd aan Sint Petrus' Banden, zoals ook de officiële benaming van de Oirschotse kerk een tijd is geweest. De rest van Petrus' ketenen vindt u in de *S. Pietro in Vincoli*, vooral bekend om de Mozes van Michelangelo. De middeleeuwse bisdommen en aartsbisdommen gingen terug op de Romeinse *civitates* en *provinciae*, zodat Oirschot ressorteerde onder het bisdom Tongeren, waarvan de zetel eerst naar Maastricht (Servaas!) en in het begin van de achtste eeuw naar Luik werd gebracht (Hubertus!), en onder het aartsbisdom Keulen. Maar als dit de grond voor de naamgeving van de Oirschotse kerk is, is het duidelijk dat Oirschot als christelijke gemeenschap al ouder is. Het historisch bestaan van Odulphus wordt zelfs door de grootste scepticus niet betwijfeld en dat brengt ons in de negende eeuw. Of Odulphus zelf in Rome is geweest, vertellen de legende en zijn *Vita* of levensbeschrijving niet, maar van de andere kant vertellen deze ons sowieso niet heel erg veel. Wel staat vast dat Odulphus als missionaris naar de Friezen trok en daar in Stavoren stierf (midden negende eeuw). Dichtbij de Sint-Pieter (die in Rome nu) bevindt zich nog altijd de Friezenkerk, de *SS. Michele e Magno*, die sinds eind jaren 1980 als nationale kerk van Nederland in gebruik is. De stichting van deze kerk gaat terug tot het einde van de achtste of het begin van de negende eeuw. Een steen uit de dertiende eeuw brengt een legende in herinnering vol-

gens welke drie Friese soldaten, onder wie Ilderado van Stavoren, probeerden bepaalde relieken naar het Noorden te brengen, maar miraculeus gedwongen waren deze deels in de Friezenkerk achter te laten. Deze legende wordt in het midden van de negende eeuw geda-teerd oftewel in de tijd van Odulphus' activiteit.

Hoe en wanneer het christendom naar Oirschot en omgeving geko-men is, blijft onduidelijk, maar het schoot er stevig wortel. Toen tussen 1860 en 1870 paus Pius IX de Kerkelijke Staat moest verde-digen tegen de koninklijke Italiaanse troepen, deed hij een beroep op katholieke vrijwilligers uit de hele wereld, de Zoeaven. Naast één enkele Chinees vochten ook maar liefst elf Oirschottenaren mee, van wie er enkelen begraven zijn naast het paadje dat van de Markt naar de zijingang van de Sint-Pieter (die van Oirschot nu weer) leidt. Overigens kwamen de grootste contingenten uit Frankrijk, België en Nederland: centrum van samenkomst was Oudenbosch. De pastoor daar, Willem Hellemons, had in Rome gestudeerd en pakte de zaken groots aan. Getuige overigens ook de basiliek van Oudenbosch, een verkleinde kopie van de Sint-Pieter (die van Rome dit maal) met de gevel van de Sint-Jan van Lateranen. Het initiatief tot de Zoeaven

werd in Rome overigens genomen door mgr. Frédéric François-Xavier de Mérode (1820-1874), jawel, van dezelfde familie die van 1410 tot 1672 Oirschots halfteren leverde, ook al was deze Mérode in Brussel thuis. U vindt zijn graf op het *Campo Santo Teutonico* naast de Sint-Pieter (de Romeinse opnieuw; toegang 's ochtends voor personen met een Duits, Oostenrijks, Belgisch en Nederlands paspoort; u moet langs de Zwitserse garde want het *Campo Santo* vormt een enclave in Vaticaanstad).

De geschiedenisboekjes vertellen ons dat de Romeinen ons het christendom en de beschaving brachten. Misschien wat overdreven, maar soit. Het christendom hebben we gezien, rest nog de beschaving. In de vroege middeleeuwen trok de geletterdheid zich terug in kerkelijke kringen. Oirschot is nooit de zetel van een grote abdij geweest (het eerste klooster ter plaatse is dat van de Karmelitessen, gesticht door Silvester Lintermans, een chirurgijn die tot in Napels had gepraktiseerd - en dus wellicht ook door Rome heeft gewandeld), maar er moet iets zijn geweest dat dan in de dertiende eeuw is omgezet in een echt kapittel. Wat dat 'iets' is geweest, ontsnapt ons, o.m. door de brand van de Oirschotse kerk in 1462. Het kapittel heeft het kerkelijke leven in Oirschot lang beheerst, in feite tot de overgang aan de Republiek der Verenigde Provincies in 1648, toen het protestantisme de officiële godsdienst werd. Helaas zijn de twee mooiste getuigenissen van dat kapittel allebei verdwenen: de koorbanken uit 1508-1511 (precies dezelfde jaren dat Michelangelo aan het plafond in de Sixtijnse kapel werkte!) zijn in 1944 letterlijk in rook opgegaan. Rest nog de Latijnse school die al in de kapittelstatuten uit 1293 vermeld wordt en waarvan het gebouw nog altijd recht staat. Deze Latijnse school is inderdaad in Oirschot het element dat het dichtste staat bij 'de beschaving' zoals die daarnet vermeld werd. De cultuur van de late oudheid trok zich eerst steeds meer in de school terug: daar werden de grote Latijnse schrijvers nog bestudeerd en oefenden de leerlingen zich nog in de welsprekendheid. Met het verdwijnen van het wereldlijk Romeins gezag in de vijfde-zesde eeuw trok de Kerk die school steeds meer naar zich toe, wat de basis zou zijn van de latere Latijnse scholen, zoals die van Oirschot. Hoofdbe-

standdeel van het leerprogramma was uiteraard het Latijn, de taal van Rome: grammatica en studie van de teksten van die auteurs die de zgn. canon vormden (al wisselde deze ook per periode). In deze school hebben dus generaties Oirschottenaren hun verbuigingen en vervoegingen geleerd en zich gebogen over de teksten van Romeinse auteurs als Terentius, Cicero, Vergilius, Livius en Ovidius. Maar hoeveel het er geweest zijn en wat ze precies leerden is niet bekend. De school beleefde haar bloeitijd tussen 1629 (verovering van Den Bosch) en 1648 (Vrede van Münster). In dat laatste jaar werd de katholieke rector door een calvinistische vervangen en trokken de katholieke leerlingen verder naar het Zuiden, naar Turnhout of Geel. De bloeitijd had de school net te danken aan de toewas van katholieke leerlingen uit Den Bosch, de Meierij en het Noorden die niet meer in Den Bosch zelf terecht konden. Het huidige gebouw dateert van deze bloeiperiode. In 1678 werd de hogere Latijnse afdeling opgeheven omdat de schoolmeester enkel nog aan zijn eigen kinderen bleek te doceren. De lagere of Dietse afdeling bleef bestaan en is de basis voor de latere Sint-Odulphusschool (nu basisschool De Linde). In het begin van de zeventiende eeuw was het niveau van de school niet zo hoog. Pastoor Petrus van Vladeracken, zelf verdienstelijk Latijns dichter en Bosschenaar, nam de beste leerlingen bij zich om hen beter te onderwijzen. U vindt zijn graf in de Oirschotse Sint-Pieter, in de rechterzijbeuk, dichtbij de 19de-eeuwse preekstoel en tegenover het altaar van O.L.V van de H. Eik. De preekstoel (van Antwerpse origine) verbeeldt de bevrijding van Petrus uit de gevangenis en is geïnspireerd op het fresco van Rafaël in een van de zgn. *Stanze* in het Vaticaanse paleis (nu onderdeel van de Vaticaanse Musea). Maar het is meer O.L.V van de H. Eik die ons interesseert: Petrus Vladeraccus heeft als eerste de legende te boek gesteld. Hij wilde waarschijnlijk een soort boekje publiceren met de legende en de wonderen, maar het plan is nooit van de grond geraakt en de tekst is verloren, op de inleiding na. Ook in Rome bevindt zich overigens een O.L.V van de H. Eik, de *S. Maria della Quercia*, maar dit is het altijd gesloten kerkje van de inwoners van Viterbo (tussen Palazzo Farnese en Palazzo Spada). Er staat een steeneik voor. Wat ontbreekt, is de Beerze. Ik ga geen vergelijking maken met de Tiber,

maar iedereen in Oirschot weet dat er naast de kapel nog twee kleine kapelletjes staan, een daarvan met een Maria en dode Jezus. Jawel, dit beeld is een neogotische `vertaling' van de wereldberoemde *Pietà* van Michelangelo in de Sint-Pieter (die van Rome).

De tijd van Vladeraccus was een roerige tijd en er zijn gevallen bekend van studenten uit de Meierij van Den Bosch die hun toevlucht in Rome hebben genomen. Voor zover ik weet, zitten daar geen Oirschottenaren bij, maar in de eerste helft van de zeventiende eeuw was er wel een `gewone' Oirschottenaar student in Rome, nl. Jacobus van de Venne die in 1633-1635 op het Norbertijnercollege op de Viminaal (een van de zeven heuvels) studeerde. Dat laatste was opgezet door de abdij van Tongerlo. Jacobus schreef zelf enkele gedichten in het Latijn en het Nederlands voor het eeuwfeest van de H. Norbertus in Rome, maar ik ben er nog niet in geslaagd om deze

terug te vinden. Hij keerde na zijn studie terug naar Tongerlo en vervulde verschillende functies in het zuiden van Brabant. Hij stierf in 1650 als pastoor van het Waals-Brabantse Orp le Grand (bij Tienen). Of hij zelf oud-leerling van de Oirschotse Latijnse school is, wordt er niet bij verteld; hij lijkt net te jong om oud-leerling van Vladeracus te kunnen zijn. Een andere Oirschotenaar voor wie een Romeinse studie op het Norbertijnercollege wordt vermeld, is Jozef Petrus van der Achter, die zijn studie in Leuven zou verder zetten en uiteindelijk abt van Tongerlo zou worden († 1745).

Tot nog toe zijn vooral zijdelingse verbanden de revue gepasseerd. Het wordt tijd om het echte werk aan te vatten. Rome is een stad waar het wemelt van opschriften, vooral in het Latijn. Het meest onverwachte woord is echter *Orschotano*. En toch staat dat ergens in Rome te lezen. Daarvoor moeten we de Sint-Pieter definitief achter ons laten en naar de Piazza Navona gaan. Iets ten noordwesten daarvan bevindt zich de *S. Maria dell'Anima*, de oude kerk van het Heilige Roomse Rijk. Nu is dat de Duitse en Oostenrijkse kerk, maar de aandachtige bezoeker vindt er meer Nederlanders en Belgen in dan Duitsers of Oostenrijkers. Bij de kerk hoort een priestercollege waar ook Antoine Bodar verblijft, die overigens zo af en toe in Oirschot komt eten. Als vanuit katholieke optiek alles om de ziel, de *anima*, draait, dan is dat voor de Oirschots-Romeinse betrekkingen nog sterker het geval. In deze kerk met zijn Brabantse kapel, zijn grafmonumenten van de Brusselse beeldhouwer François Duquesnoy en bovenal de absoluut onvermijdelijke aanwezigheid van de in Mierlo geboren kardinaal Willem van Enckenvoirt (1464-1534), bevindt zich, goed verscholen in een hoek, ook het grafmonument voor Christiaan van der Ameijden (ca. 1530- 20 november 1605). Afkomstig uit een oude Oirschotse familie (denk maar aan de Ameydenstraat) en mogelijk geboren in het pand Nieuwstraat 5, moet hij al op jeugdige leeftijd naar Rome zijn getrokken, waar hij vanaf 1563 zanger was in de pauselijke (of Sixtijnse) kapel. Hij zou uiteindelijk de laatste zanger-componist uit onze contreien in die beroemde kapel blijken te zijn en was in 1593 en 1594 de directe collega van de veel beroemdere Giovan-Luigi Palestrina, grootmeester van de Romeinse

polyfonie. Bij de uitvaart van Palestrina in 1594 in de Sint-Pieter zong de Sixtijnse zangkapel onder leiding van onze Van der Ameijden. Van zijn composities rest niet heel veel: een madrigaal uit 1563, een mis en een *Magnificat*. Bij gelegenheid van zijn 500ste sterfdag werd dit oeuvre opgevoerd in een concert in de (Oirschotse) Sint-Pieter en in de *Anima* zelf. Er verscheen een biografie en een cd. Van der Ameijden was een redelijk welgesteld man: hij bezat een huis aan de *Via dei Condotti*, nu een van Rome's duurste winkelstraten. Hij speelde ook een belangrijke rol in de broederschap van de *Anima*, waar hij vier maal *provisor* was en evenveel maal *comprovisor*. Op zijn grafmonument staat in de eerste regel duidelijk te lezen: *Christiano Ameiden Orschotano Brabantino*, 'Voor Christiaan van der Ameijden uit Oirschot in Brabant'.

Het concert van 2006 was niet de enige maal dat Van der Ameijden's mis werd uitgevoerd. Er was nog een gelegenheid, nu in aanwezigheid van diverse ambassadeurs bij de Heilige Stoel, van een stoet prelaten, onder wie kardinaal Simonis, en eveneens de bescheidener aanwezigheid van ondergetekende. Dit was bij de herdenkingsmis van de 550ste geboortedag van de beroemdste persoon die in de *Anima* begraven ligt, paus Adrianus VI, op 2 maart 2009. Adrianus van Utrecht, hoogleraar aan de Leuvense universiteit, twee maal rector en vicekanselier van dezelfde instelling, deken van Sint-Pieter (de Leuvense ditmaal), leermeester en raadsheer van Karel V, regent van Spanje, werd op 9 januari 1522 tot paus gekozen. Hij stierf al op 14 september 1523. Hij legde de eerste basis voor de Contrareformatie en probeerde als eerste een antwoord te vinden op de uitdaging van Maarten Luther. Beroemd zijn zijn excuses voor de misstanden gebleven, die hij liet uitspreken op de Rijksdag van Neurenberg in 1523. Zijn pontificaat werd o.m. gekenmerkt doordat zijn omgeving voornamelijk uit mensen uit de Nederlanden bestond. Met name de Brabanders waren sterk vertegenwoordigd en binnen de Brabanders vooral degenen uit het tegenwoordige Zuidoost-(Noord-)Brabant. Kardinaal Willem van Enckenvoirt (die al een hele Romeinse carrière achter de rug had) werd zijn voornaamste contactpunt met de Romeinse bureaucratie.

Adrianus' privésecretaris was Dirk van Heeze, zijn twee meest vertrouwde kamerheren waren Nicolaas van der Poorten uit Eindhoven en Petrus van der Male uit Leuven. En juist in de omgeving van deze Petrus van der Male, dus op anderhalve meter van de paus, vinden we weer een Oirschottenaar, nl. *Arnoldus Pauli de Oirschot*, zoals hij in de bronnen genoemd wordt. Vermoedelijk gaat het om dezelfde persoon als Arnoldus de Crom die zich in 1515 in Leuven aan de universiteit inschreef. Wat er verder van hem geworden is, is onbekend... Maar wie belet ons om, wanneer we ons respect betuigen voor de enige paus uit de Lage Landen, toch even eraan te denken dat in de pauselijke coulissen van dat moment een Oirschottenaar actief was? Kom, het wordt tijd om de kerk te verlaten en een geurige en sterke *caffè* te nemen of een *gelato*. Eerst nog even bij de uitgang kijken of er kaarten of een boekje te koop zijn. Hé, wat zien we daar? Nog een Oirschottenaar? Nog een Oirschots monument in Rome? Ik vrees het wel, want daar ligt een bezoekersgids in het Nederlands. Een gids voor de *S. Maria dell'Anima* (want alles draait toch om de *anima*), door een Oirschottenaar, door Michiel Verweij.

Michiel Verweij

EMIGRATIE II

Kort na het verschijnen van de vorige uitgave van Van den Herd kreeg ik – tot mijn verrassing - een telefoontje vanuit.....Canada, van een dochter van Frans van der Schoot. Ze had het artikel over de emigratie van hun gezin gelezen (opgestuurd door een familielid) en ze wilde even laten weten dat het haar goed deed dat de familie in Oirschot nog niet vergeten was.

Dat deed me besluiten een vervolgartikel over emigratie te schrijven.

Zoals al in dat vorige artikel vermeld, kwam de grote stroom emigraties pas goed op gang in de vijftiger jaren van de vorige eeuw. Er was zelfs een speciale commissaris voor emigratie benoemd. Op een persconferentie over de stand van zaken in 1951 meldde hij dat er in de eerste 4 maanden van dat jaar al 14.000 Nederlanders waren ge-emigreerd. Dat was evenveel als het totale in 1949. Op 1 juli 1951 was het aantal van 21.000 overschreden. Onder de Nederlandse landbouwers was Canada wel het favoriete emigratieland. Het eerste halfjaar hadden 9000 personen voor Canada gekozen. Onder dat aantal ook verscheidene Oirschottenaren. Alleen al uit het gehucht Stra-

ten kan ik acht getrouwde stellen en een gezin opnoemen, die richting Canada verhuisden, en allemaal van agrarische afkomst. Evenals op vele andere plaatsen werden er in Oirschot lezingen gehouden over emigratie. Niet alleen vanuit de Boerenbond, maar ook vanuit de KAB en de Middenstand. De NCB uit Tilburg ging zelfs emigratiecursussen geven, en in Oirschot kon men een cursus volgen, speciaal voor vrouwen en meisjes van toekomstige emigranten. Onder de Stratense emigranten bevonden zich ook twee dochters van Driek van Beek en Mrie Kroot, die toentertijd op het Laageind woonden (Lopensestraat) in de boerderij die nu eigendom is van Het Brabants Landschap. Tina van Beek, getrouwd met Toon Eltink uit de Beerzen emigreerde al in 1949 naar Brazilië, maar Anna koos later met haar man voor Canada. Zo'n zeven (of acht) jaar geleden was zij voor een vakantie een tijdje terug in Nederland, bij haar zus in Best. En daar zocht ik haar op om haar verhaal te horen vertellen.

Anna, geboren in 1920, is in 1949 getrouwd met Willem Kapteijns, zoon van Dorus Kapteijns en Cisca den Otter.

Zijn familie woonde in die tijd in de zogenaamde tiendschuur van landgoed Heerenbeek, die verbouwd was tot twee woonhuizen. Na hun trouwen gingen Anna en Willem in de Peperstraat wonen in een huis van fruitteler Louis de Vocht, bij wie Willem als knecht werkte. Dat huis is ondertussen afgebroken en er staat nu een nieuwe woning. Het paar kreeg in de Peperstraat twee kinderen. Toen Anna en Willem een lezing bijwoonden over emigreren naar Brazilië, wilden ze eigenlijk naar dat land, maar ten slotte zagen ze daar toch van af. Toen ze vervolgens een lezing bijwoonden over emigratieland Canada, besloten ze daar naar toe te gaan. Maar dat vergde natuurlijk wel enige voorbereiding.

Op de eerste plaats moesten ze de taal van dat land leren. Daarvoor volgden ze een cursus Engels in Boxtel. Achteraf bleek dat helemaal niet het Engels te zijn wat in Canada gesproken werd. Ze meldden zich aan bij de emigratiedienst, moesten lichamelijk gekeurd worden en inenting ondergaan. In die tijd hadden ze zelfs contact met Pater van den Elzen in eigen persoon. Tenslotte kregen ze vanuit Den

Haag hun papieren ter goedkeuring en toestemming voor hun emigratie.

Op 18 maart 1953 vertrokken ze voor het grote avontuur naar hun toekomstige land. Met een volle bus – in gezelschap van familieleden van beide kanten - reisden ze naar Schiphol. De meeste emigranten gingen vanuit Nederland per boot, maar omdat Anna 7 maanden zwanger was, namen ze een snellere reis per vliegtuig. Volgens Anna vertrokken ze echt met het idee dat ze hun familie en hun geboortegrond nooit meer teug zouden zien.

Het gezin landde in Montreal in het bezit van (na het betalen van de vliegpreis) een startkapitaal van zegge en schrijve 4 dollar en 27 cents. Gelukkig werden ze in Canada afgehaald en opgevangen door een Nederlandse familie uit St. Oedenrode, een zekere familie Rovers afkomstig uit de buurtschap Vernhout. Vanuit Montreal reisden ze in hun gezelschap per trein naar Almond, waar ze zes dagen bij de familie Rovers in huis bleven. Waarschijnlijk heeft die familie ook voor een eerste werk- en woonadres bij een boer gezorgd. Dat was volgens Anna op een adres ontzettend achteraf, en wat dat betreft waren Anna en Willem toch wel wat gewend, want het Laageind en Heerenbeek lagen ook niet tegen het centrum van Oirschot aan. Toen die boer zelf een andere boerderij betrok, bleef het gezin Kapteijns op de eerste boerderij om die te beheren en daar bleven ze tot en met juni van dat jaar 1953. Maar ondertussen – na zes weken Canada – was hun derde kind geboren. Het geluk was hun niet welgezin bij de start van hun leven in het nieuwe land, want de baby werd geboren met een open rugje en naar het ziekenhuis in Ottawa gebracht, waar hij werd geopereerd.

Voor een bezoek aan het ziekenhuis hadden ze geen vervoer. Gelukkig waren buurlui zo vriendelijk hen met de auto te brengen. Nog gelukkiger was, dat alles met de baby in orde is gekomen.

Na juni van dat eerste jaar trok het gezin naar de volgende boerderij, waar Willem knecht werd op een melkveebedrijf; een zgn, dairy-farm. Op dat bedrijf heeft Willem een jaar gewerkt. In 1955 huurden ze tenslotte zelf een boerderijtje in Quebec. Dat werd volgens Anna een periode van ontzettend hard werken, bijna dag en nacht. Terwijl Willem ook nog in de stad werkte, bestierde Anna overdag het huis-

houden en het boerderijtje. Hun beginnende veestapel bestond op dat moment uit een paard, twee koeien en een kalf. In 1956 huurden ze al weer de volgende boerderij met voldoende grond. Nu in Navan in Cumberland, en vanaf toen waren ze zelfstandig boer, weliswaar op een gehuurde boerderij, maar toch. Hun streven was natuurlijk een eigen boerderij en eindelijk - in 1957 - kochten ze inderdaad een eigen boerderij in Stittsville onder Ottawa. Een boerderij van 200 acres.

Die plaats ligt in een gebied, waar de zomers kort, maar hevig zijn. Een temperatuur van 30° tot 35° is er dan normaal. Daarentegen zijn de winters er langer en kouder dan in Nederland. Bovendien valt er veel sneeuw. Het gevolg daarvan is dat alle gewassen later uit beginnen te lopen, maar dan wel vlugger groeien. In deze streek woonden maar weinig landgenoten, dus helemaal geen Hollandse kolonie en vanwege de grote afstanden weinig contact met lotgenoten.

Wellicht was het daarom dat Anna ondertussen ontzettend veel heimwee had. Dat werd zo erg dat ze er ziek van werd. De dokter raadde haar aan, terug te gaan naar Nederland, maar haar man Willem was daar eerst niet zo voor. Echter toen de arts stelde: het is jij of je vrouw, veranderde hij van mening en in 1961 zijn ze met hun 4 kinderen teruggegaan naar Nederland, naar Oirschot.

Moeder Van Beek leefde nog en ook de ouders van Willem. Eenmaal tot rust gekomen, ontdekte Anna dat de toestand in Nederland niet rooskleuriger was – wat ze in haar verbeelding altijd gedacht had – dan in Canada. Vanaf toen ging haar heimwee over en het gezin is weer terug gegaan naar Canada. Eenmaal terug in het nieuwe land ging het beter en werd Anna een echte Canadese. De boerderij groeide tenslotte uit tot een veestapel van zo'n 82 koeien. Zo ver was men in Nederland in die tijd nog lang niet.

Niemand van de kinderen is tenslotte boer geworden.

In 1972 zijn Anna en Willem opgehouden met boeren. Ze namen en knecht voor de boerderij en lieten voor zichzelf een nieuw huis bouwen. In 1989 lieten ze weer een nieuw huis bouwen, maar nu in de kern van Stittville, waar ze in datzelfde jaar, toen ze 40 jaar getrouwd waren, gingen wonen.

Op 11 augustus 2000 verhuisden ze nog een keer. Nu naar een appartement. Willem was ondertussen met zijn gezondheid aan het sukkelen. Een week later - op 18 augustus 2000 – is hij overleden. In totaal zijn ze in Canada – in die zevenenzeventig jaren - zeven keer verhuisd.

Ieder land of streek heeft zo zijn eigen tradities. Eén Canadese traditie is bijvoorbeeld 'n soort kermis, dat daar fair wordt genoemd. En een andere is natuurlijk het feest van Sancta Claus met kerstmis, wat veel op het Hollandse Sinterklaasfeest lijkt, waarbij men elkaar ook cadeautjes geeft. Bruiloften worden in Canada heel anders gevierd dan in Nederland. Van tevoren worden er dansavond(en) gehouden. Iedereen die daar aan deel wil nemen moet daarvoor een kaartje kopen en de drank moet men op zo'n avond zelf betalen. Het geld dat zo'n avond oplevert, is voor het bruidspaar. Cadeautjes voor het paar worden ook van tevoren gegeven en die worden getoond in de zgn. bruidsshows.

Anna, die dacht dat ze voorgoed afscheid had genomen van haar land, haar geboortedorp en haar familie, is ondertussen meer dan 30 keer terug geweest in het dorp van haar roots. Ze is – met haar 91 jaren – een echte Canadese, maar spreekt haar moerstaal (Orskots

dus) nog vlot en duidelijk, zonder Canadees accent. Bovendien blijft ze zoveel als mogelijk op de hoogte met hetgeen er in Holland en de familie gebeurt.

Willem en Anna Kapteijns in Canada

Waar ze bij terugkomst in Nederland ontzettend aan moest wennen, zijn de smalle wegen en het feit dat iedereen daar gewoon zo hard over rijdt. Ook het feit dat Nederland en vooral Oirschot zo vol gebouwd is. Soms weet ze echt de weg niet meer in de kern van haar geboortedorp.

Tot slot vertelde Anna: als ze alles van te tevoren geweten had, was ze niet geëmigreerd. Ze hebben in Canada ontzettend hard moeten werken. Niet dat ze nu overloopt van heimwee, maar ze zou best nog terug willen naar Nederland.....als haar kinderen en kleinkinderen meelingen, want die kan ze niet missen.

Cl v. Esch-v. Hout, met dank aan Anna en haar Nederlandse familie Van Beek en Kapteijns.

KLEINE STUDIEREIS 11 MEI 2012

Motto: ...en dat gaat naar Den Bosch toe!

Op vrijdag 11 mei 2012 gingen we met een grote groep van 40 leden voor onze jaarlijkse 'Kleine Studiereis' op bezoek bij de Kring Vrienden van de stad 's-Hertogenbosch. Deze heemkundekring heeft momenteel ca. 2.500 leden, waarvan zeker 200 leden zeer actief hun bijdragen weten te leveren.

De werkgroep 'Het Kleine Monument' nodigde ons daarbij uit. Deze werkgroep heeft zich als doelstelling gesteld: o.a. het opsporen van, en het in ere herstellen én de juiste aandacht vestigen op kleine monumenten van cultuurhistorische waarde in 's-Hertogenbosch en het, mede hierdoor, enthousiasmeren en activeren van directe betrokkenen.

Het betreft daarbij zaken als uithangborden, gevel- en spreukenstenen, maar ook kanonnen op de stadswallen, beelden, standbeelden, fontein en wapenborden.

Het is bijzonder te moeten vaststellen dat deze doelstellingen in hoge mate overeenkomen met die van onze heemkundekring.

We werden in 's-Hertogenbosch om 13.30 uur verwacht. Bij het Centraal Station werden we opgewacht door Dick Loch en Hans van Bavel, gidsen van de Kring Vrienden van 's-Hertogenbosch die daar klaar stonden om ons in 2 groepen mee te nemen voor het eerste deel van onze begeleide wandeling door de stad.

De wandeling concentreerde zich op de vele 'Kleine Monumentjes' (nu vooral in de vorm van gevel- en spreukenstenen, uithangborden e.d.) die de binnenstad van 's-Hertogenbosch bleek rijk te zijn. De wandeling eindigde aan de Parade, waar de Kring in een prachtig oud pand huist en waar ze hun kantoren en hun winkel hebben. Aangekomen in het Kringhuis werden we na bezichtiging van het bijzonder (authentiek) ingerichte pand, opgewacht door leden van de werkgroep en vele behulpzame medewerk(st)ers van de Vrienden. 'Es ge iets bewaard, dan hède wè' zeggen de Brabanders en dit pand is daar een prachtig voorbeeld van.

De koffie/thee en de enig echte lokale specialiteit, 'de chocoladebol' liet zich voortreffelijk smaken.

In een zeer interessante inleiding van Voorzitter Nort Lammers van de Werkgroep 'Het Kleine Monument' werden we uitvoerig geïnformeerd over hoe hun organisatie in elkaar steekt en werd met dia's

en toelichting ons een beeld gegeven van de verrichtingen en de bereikte resultaten van de werkgroep in m.n. het stadscentrum.

Deze werkgroep wordt door de bestuurders en ambtenaren van de gemeente regelmatig (nauw) betrokken bij ruimtelijke ontwikkelingen m.n. in en rond het centrum van de stad. Duidelijk werd dat ook ongevraagd de werkgroep zich hard maakt voor behoud van het aanzien en de culturele waarden van dat schitterende centrum.

Met name het gevelconcept [wandversieringen/reclame uitingen/spreukenstenen(45 inmiddels!!) op de meest onverwachte plekken] speelt daarbij een zeer belangrijke rol.

Waar mogelijk draagt de werkgroep bij aan het opsporen en terugbrengen (in oorspronkelijke staat) van inmiddels verdwenen, vroegere beeldbepalende elementen.

Daartoe zijn ook 2 wandelingen voor de binnenstad ontwikkeld die laten zien waar deze fraaie monumentjes te vinden zijn: getiteld de “Sint-Janswandeling” en de “Havenwandeling”.

De in een eigen schrijfwijze tot stand gekomen spreuken zijn grotendeels gebaseerd op een lijst van spreuken van de in 's-Hertogenbosch geboren en inmiddels overleden zeer betrokken en bedreven kunstcriticus Domien van Gent [1917-1979].

De heemkundekring erkent zijn plaats in de stad en neemt haar maatschappelijke verantwoordelijkheid bij al hun handelen.

Ook wordt door Nort Lammers benadrukt dat de werkgroep zich ook tot taak stelt -waar ook maar enigszins mogelijk- reclame-uitingen op beeldbepalende (winkel)panden in de binnenstad in de juiste verhoudingen tot stand te laten komen. Met de toelichting van de gidsen werd dat op diverse plekken in de stad tijdens de rondleiding duidelijk gemaakt.

[zie enkele foto's]

Na deze uiteenzetting werd met nog meer interesse en opgedane kennis, de studie-middag vervolgd met het tweede deel van de wandeling met de gidsen langs de vele bijzondere en soms schitterend 'verdekt opgestelde' stenen- en gevelmonumentjes en bekende en onbekende Bossche spreuken.

Kende jullie die spreuken nog? Enkele foto's daarvan zie je in dit verslag. De door onze gids Dick Loch, de fam. Pasmans en ondergetekende aangeboden foto's zullen ter raadpleging voor onze leden worden opgeslagen op de computers van onze heemkundekring.

Tijdens en na de wandelingen werden bestuur en werkgroepsleden van 'het Kleine Monument' en hun medewerker(st)ers voor de ontvangst (met bol) en de rondleidingen zeer hartelijk bedankt voor deze zeer geslaagde studiereis.

Leerzaam voor de deelnemers, zeer voldaan en met de informatie van de 2 toegewijde en buitengewoon inspirerende gidsen Dick Loch en Hans van Bavel togen we na een verblijf van in totaal 4 uur weer naar Oirschot toe. Een nieuw beeld van die schitterende stad werd ons getoond en dat was voor velen van ons tevens een nieuwe ervaring.

Bestuur en werkgroepen van onze heemkundekring doen er alles aan om het voor de ca. 160 leden aantrekkelijk te blijven maken. De vele goed bezochte lezingen in het najaar van 2011 en voorjaar 2012 en de belangstelling voor deze 'Kleine Studiereis' zijn het duidelijke bewijs daarvan.

Ook de komende bijzondere 'Grote Studiereis' naar Leuven op 23 juni 2012 belooft weer een groot succes te worden!

Conclusie bij de Kleine Studiereis: Opnieuw een mooie/interessante reis met dank aan het Bestuur en de leden Wim Admiraal en Toon v.d.Looij van de Werkgroep (Studie)reizen voor het gebodene en aan deelnemer en toegevoegd lid van de Werkgroep (Studie)reizen, Toon van Uden voor het verslag t.b.v. ons Ledenblad 'Van den Herd'.

Een film, gemaakt door Henk van Hout, met een fotorapportage van de studiereis is te zien op:

<http://www.youtube.com/watch?v=jizxPYLUPxo&feature=youtu.be>

Toon van Uden

P.S.

Wat voor velen van ons onbekend was: 'zoete lieve Gerritje' was zo lief nog niet!!

FIJNE KLIJKJES

Een rechtgeaard Oirschots heemlid moet weten dat:

1. Als je je verdiept in het verleden, je een langer leven hebt, zij het in omgekeerde richting.
2. Op 10 mei 1962 is de oprichting geweest van de 1^e Oirschotse Gemeentelijke Monumentencommissie. Hierin hadden zitting:
P.v.d.Ven, kerkbestuur
J. Lieshout, arts, heemkundekring
A. Vermeulen, architect
Dr.M.v.d.Heijden, literator te Tilburg
J. Rogier, archivaris in Oirschot
3. ‘Den Bram van Brabant’ heeft oud-voorzitter Janus van Leuven met een lid uitgedacht als wisselprijs voor de werkkampen van de heemkundige kringen, welke jaarlijks gehouden worden. De eerste maal dat de Bram uitgereikt werd, was in 1966 in Oirschot.
4. Heel lang geleden is er een werkgroep voor verzameling van bidprentjes geweest. De naam van die groep was R.I.P. (er is een gezegde: ‘liegen als een bidprentje!’).
5. Met Janus van Leuven ben ik per fiets naar St. Oedenrode geweest naar een tentoonstelling genaamd ‘Heemschild’. Deze verre reis vond plaats in 1959.
6. In 1998 heb ik de grafsteen van de pauselijke zouaaf Petrus van Oudenhoven uit Oirschot ontdekt. Deze steen lag als een soort toegangsdorpel tot het lijkenhuisje (ook opbaarhuisje genoemd) op het r.k. kerkhof aan de Kapelpad. Ik zag dat de steen was overdekt met zand en slijk (van o.a.de schoenen van betreders van de steen), maar omdat mijn nieuwsgierigheid was gewekt, veegde ik met mijn schoen het vuil een beetje weg en toen kwam eerst het woord ‘zouaaf’ tevoorschijn en iets later zijn naam. Via de toenmalige voorzitter Gerard Smetsers kwam er garen op de klos. Er kwam een waardiger plaats in 1999. Nu ligt de steen bij de St. Petruskerk. Ter vervanging is bij het lijkenhuisje een steentjesplateau aangelegd.

7. Aan de Oude Steeg in Oirschot is een bos aangeplant door Brabants Heem. Er ligt vooraan langs de zandweg een grote kei en daar staat op: '50 jaar Brabants Heem, 9 februari 1997'.

8. De huidige voorzitter van 'Den Beerschen Aard' is Jan van Vroenhoven, die geboren is in Oirschot in de Looien Hurk [lees:hurk] (Straten). Zoek dat maar eens op. Ik hoef toch niet alles voor te kauwen!

9. In de Twentse Achterhoek wordt de heemkunde ooit genoemd 'Sibbekunde'.

10. Een persoonlijke ontboezeming: sommigen weten dat enkele jaren terug in ons dorp de gespreksgroep (buurten) *Après Semaine* bestond. Elke zaterdagmiddag (kan nu ook anders) werd door de leden/deelnemers aangelegd in een herberg aan of bij de Markt, steeds in een ander café tot de eerste weer aan bod kwam. Anderhalf à twee uur, niet langer. Er was afgesproken dat ieder zijn eigen gelag (en gelach) betaalde en nooit meer dan 3 à 4 consumpties. Geen rondjes, die zijn funest. Je moet zo al goed in je schoenen staan om discipline op te brengen. Ik heb foto's van ons 10-jarig bestaan. Vele kennissen kwamen feliciteren. Het gebeurde haast elke keer dat (meestal) dames even kwamen babbelen en iets dronken (eigen rekening). Jammer dat het niet meer bestaat (o.a. wegens sterfgeval). Zou dit niet opgepookt kunnen worden? 't Was toch iets apart en echt dorps. Zelf kan ik niet meer meedoen, maar ik geniet van de herinneringen. Graag adviseer ik desgewenst.

11. Mogelijk ten overvloede verwijs ik nog naar een mooie grap over een opgraving in 1966 (een krom fietsstuurke). Dit staat in het boek '50-jaar heemkundekring De Heerlijkheid Oirschot'.

Ziehier mijn bijdrage na de oproep van de redactie. Een (innige) romance is me nooit te beurt gevallen!

Oirschot, feestdag van pater Nicolaas van Tolentino, 2011.

Theo v.d.Loo, de Oude

MUSEUMSCHATTEN KEULSE POTTEN

De kelder in ons museum ‘de Vier Quartieren’ is weer schoongemaakt. Alle Keulse potten zijn weer blinkend schoon, en met de zomer in het vooruitzicht staan ze klaar om door iedereen bekeken te worden en herinneringen bij op te halen.

Maar waar komen deze potten vandaan en waar werden ze voor gebruikt.

Het lijkt aannemelijk dat Keulse potten uit Keulen komen en voor een groot gedeelte is dit ook wel zo, maar ook in Limburg en met name in Tegelen, Swalmen en Belfeld werden potten gemaakt van steengoed.

Steengoed is gemaakt van een kleisoort die tegen hoge temperaturen bestand is (ca 1200-1300 °), waarbij het versintert en daardoor ondoordringbaar wordt voor de meeste vloeistoffen. Het is ook goed bestand tegen zuren.

Het begrip 'Keuls' is ontstaan door het feit dat het hele gebied rond Keulen beroemd was om zijn steengoed maar het werd in het hele stroomgebied van de Rijn vervaardigd. Het oudste bekende centrum van deze techniek is Siegburg.

De productie van steengoed begint in de 13^e eeuw maar pas in de 14^e eeuw wordt het van zoutglazuur voorzien.

De bekende Keulse pot is grijs-blauw met kobaltblauwe versieringen. Ze werden in allerlei formaten gemaakt, van heel klein potjes tot grote potten met een inhoud van 20 tot 30 liter.

Het is niet zo vreemd dat ook in Tegelen en omgeving 'Keulse potten' werden gemaakt. Deze omgeving is bekend om haar dakpannen en gresbuizen industrie (Grés is het Franse woord voor steengoed). In de benaming grés herken ik de grote bruine potten die ook in de kelder te zien zijn en die we nu dikwijls gebruiken als overpot voor op een zomers terras.

Maar in vroegere tijd hadden ze een heel andere bestemming. Ze herinneren ons aan die 'goede oude tijd'. In de zomer werden de groenten geogst, zoals bonen en witte kool. De groente werd schoongemaakt en de pot werd gevuld met laagjes rauwe groenten afgewisseld met zout. Op de pot werd een schone doek gelegd en daarop een houten deksel waarna een flinke steen (liefst kinderkopje) het geheel moest aandrukken. Regelmatig moest de bovenlaag en doek schoongemaakt worden en in de winter was het menu afwisselend zuurkool, en snijbonen met witte bonen. De eerste keer dat we deze bonen aten, met een vers stukje spek, was een ware traktatie maar op het laatst van de winter konden we geen boon meer zien. Als het varken werd geslacht werden de ham en het spek in een grote kuip (die is ook in de kelder te zien) in het zout gelegd en andere stukken vlees werden op dezelfde manier als de groenten in Keulse potten bewaard. Vanaf 1900 kwam hiervoor de weck of inmaak in de plaats.

In de zomer werden de overvloedige eieren ook in Keulse potten bewaard. De eieren werden gekookt en gepeld en in de pot gedaan waarna ze werden overgoten met azijn. Dit was een van de mogelijkheden maar ik herinner me dat mijn moeder de rauwe eieren in kalk inlegde. Ze gebruikte hiervoor gebluste kalk, verdund met wa-

ter. Het was natuurlijk een manier om overvloedige eieren te bewaren maar echt lekker waren ze niet.

De kleine potten werden gebruikt voor zout, boter, reuzel en mosterd.

Maar behalve voor praktische doeleinden kon je een Keulse pot ook met een varkensblaas overtrekken en als rommelpot gebruiken.

In het museum is ook een grote collectie stenen kannen en kruiken. Deze werden waarschijnlijk gebruikt voor olie en azijn, maar in Oostenrijk dronken wij 'aus stein der wein'.

En ik kan jullie verzekeren dat het een gezellige avond werd.

Bij de collectie is een bijzondere Keulse kan waarop staat IHS (Jesus Hominum Salvator), wat ik wel vind duiden op kerkelijk gebruik maar was het nu voor (wij)water of wijn.

De stenen kruiken hebben dikwijls een aangeduide inhoudsmaat. De oude inhoudsmaat

'kan' = 1,3 liter voor de Nijmeegse kan, en 1.7 liter voor de Eindhovense kan. Een ander voorbeeld van het gebruik 'kan', 4 kan jenever is ruim 6 liter. De inhoudsmaat verschilde per regio en per product. Voor de export van jenever naar vooral Oost- en West Indië werden stenen kruiken gebruikt.

Maar ook Bols gebruikte jeneverkruiken die in Duitsland gemaakt werden. Van 1879-1914 maakte men vooral kruiken met oor, en na de eerste wereldoorlog werden door de grote vraag kruiken zonder oor gemaakt.

In onze omgeving is ook het begrip Kruikenzeiker bekend als bijnaam voor de inwoners van Tilburg. De oorsprong van het verhaal is onzeker, maar het staat vast dat in de 17^e eeuw urine werd gebruikt om wol te wassen en te verven. Urine bestaat voor 93.3 procent uit water en voor 6.7 procent uit vaste stoffen. Ongeveer een derde van de vaste bestanddelen is de stof ureum, en door die stof komt na een chemisch proces ammoniak in de urine. Door de wol recht van het schaap, in een bad met een derde urine en twee derde water te wassen werd de wol gereinigd. Daarna moest de wol uitgespoeld worden in schoon water.

Urine werd ook gebruikt voor het verven van wol. Vooral voor de kleur blauw werd urine gebruikt. Er zijn verfrecepten bewaard gebleven met het gebruik van urine. Op zeker moment kostte een emmer urine een halve stuiver.

De oudste bron, een akte, over het gebruik van ‘warm stinckende pis of zeep’ dateert van 11 oktober 1689.

Het museum bezit een grote verzameling Keulse potten in verschillende uitvoeringen en maten, maar ook de kelder zelf is de moeite waard om te bekijken. Wij zijn klaar om jullie te ontvangen en dan komt het allemaal in kannen en kruiken.

Nelly van Kessel

Bronvermelding:
Historie Roermond.net
Keulse potten Wikipedia

ALTAREN IN DE KERK VAN OIRSCHOT (VERVOLG)

17. St. Antonius-altaar

Anthonius is volgens zijn levensbeschrijving geboren in 251 in Midden-Egypte. Als twintigjarige verkocht hij alles wat hij bezat en trok als kluizenaar de woestijn in. Tijdens zijn verblijf daar werd hij door de duivel bezocht. Ondanks deze satanische beproevingen en het ascetische leven zou hij 105 jaar oud zijn geworden. Intussen had zich rondom hem een steeds groter wordende groep volgelingen verzameld.

Hij wordt meestal afgebeeld, gekleed als heremiet met een T-vormige staf in zijn hand, waaraan belletjes, een teken van bedelende, naar hem genoemde Antonieter-monniken. Het varken dat vaak tegen hem aan ligt, is geen teken van de duivel zoals lang is verondersteld, maar slaat op zijn voorspraak tegen veeziekten, met name tegen de in de middeleeuwen heersende pestsoort onder varkens, die toen bijna iedereen een aan huis had. De duivel aan zijn voeten drukt zijn macht uit over de verzoeken van het kwaad. De vele beproe-

vingen die hij in de woestijn doorstond, liggen ten grondslag aan de manier waarop hij door de verschillende tijden heen wordt afgebeeld. Het monsterachtige en spookachtige werd met name door Jeroen Bosch geaccentueerd. Later gaat het tragische overwegen en wordt zijn eenzaamheid benadrukt. Weer later wordt hij belaagd door rijk geklede of wel naakte vrouwen om de belaging van de kuisheid te symboliseren.

Antonius is de beschermheilige van monniken, slagers, tuinders, mandenvlechters, armen en huisdieren. Speciaal wordt hij aangeroepen tegen varkenspest en gordelroos, in de volksmond Antoniusvuur genoemd.

Onbekend is, wanneer het altaar te zijner ere in de kerk precies is opgericht.

In 1520 wordt een akte in het Rechterlijk Archief opgenomen met de bepaling, dat uit de opbrengst van een stuk land, genoemd de Braeckekker, gelegen in herdgang Straten, aan de rector van het St. Antoniusaltaar twee pond moet worden betaald en nog een halve braspenning als grondcijns.

Tussen 1520 en 1640 zijn de volgende verplichtingen aan het altaar of de rector ervan vastgelegd:

- uit de Audenakker in herdgang Aerle een halve mud rogge per jaar
- uit de percelen genoemd de Bocht en de Quantsakker, gelegen in herdgang Straten in de Herselse Akkers: 14 lopen rogge per jaar;
- uit een eeuwsel in Aerle, genoemd de Ghelenrijt: de helft van een halve mud rogge;
- uit een huis in de Notel: 12 lopen rogge per jaar
- uit een stuk land genoemd die Gruijter in Spoordonk: een halve mud rogge
- uit een akker genoemd de Bracken in herdgang Aerle: 5 lopen rogge;
- uit een stuk akkerland genoemd de Rust in Verrenbest: 2 lopen rogge per jaar;

- uit de Nagelmakers Akker in Straten 14 lopen rogge per jaar;
- een half mud rogge per jaar uit een akker genoemd de Hofstadt in Spooronck
- 2 pond pajment Bosch geld uit een akker in Straten;
- uit een weiland en heiveld gelegen in de Winckel onder Oisterwijk 6 lopen rogge p.j.
- uit de huur van een huis met brouwinstallatie, grond etc.: een half mudde rogge p.j.;
- Jan Henricks van der Lusdonck verkoopt een huis met tuin, grond, brouwinstallatie met toebehoren, een akker genoemd de Wuestenberg; een akker genoemd de Hofstad, het Hofstadsbeemdken, akker en heiveld genoemd ‘dat Wreijlaer’, een weiland genoemd de Magerman, alles in de herdgang Spooronck. Uit dit bezit moet 6 lopen rogge per jaar betaald worden.
- Uit het erfdeel, bestaande uit een huis, tuin en een stuk land genoemd ‘het Groot Stuk’, en een beemd genoemd den Harendonck, beide in herdgang Notel, en een beemd genoemd den Deijtsbeemd in herdgang Straten: een mudde rogge p.j.;
- een jaarlijkse pacht van 14 lopen rogge uit een huis in Straten
- een jaarlijkse pacht van een mudde rogge Oirschotse maat uit een huis met dries onder Boterwijk;
- uit een huis met tuin, erf en schuur onder Hedel een mudde rogge en uit een aander huis daar 6 lopen rogge p.j.;
- uit twee bij elkaar gelegen beemdjes, herdgang de Kerkhof aan de Papenvoort, een mudde rogge jaarlijks;
- na de boedelscheiding van de bezittingen in Best van Dirck Houbrakens moeten de erfgenamen betalen: een zester rogge aan het altaar en 2 x twee lopen rogge aan de rector.
- De erfgenamen van Jan Dirk Bollen en diens vrouw Beelke moeten betalen een huis in Hedel en een weiland genoemd het Popenbosch: een mudde rogge per jaar Oirschotse maat;
- Uit een erfdeling krijgt Jan Daniel van de Laeck een akker in Straten. Hieruit moet hij jaarlijks 3 en een halve gulden betalen in plaats van een mudde rogge. Als de rogge niet onderhevig is aan de voorschriften van het plakkaat en als men de-

ze dan met meer dan met 3 gulden 10 stuivers moet betalen, dan moeten de erfdelers de meerdere pacht gezamenlijk dragen.;

- Urselken Henrick van Ostaden erft in 1596 van haar ouders een huisje met 4 eikenbomen en 2 ½ lopenzaad driesland erbij en een akker, een weiland genoemd het Roefsbeemdken, een akker genoemd de Baxakker, een akker genoemd het Hoofken, een beemd en een akkertje dat erin ligt, genoemd de Hedingen, in herdgang Hedel aldaar aan het Tregelaer. Uit dit erfdeel moet jaarlijks een pacht van 14 lopen rogge worden betaald aan de rector van St. Antonis en het heilig Kruisaltaar;
- Uit het erfdeel, bestaande uit ‘het oude huis met de tuin, boomgaard etc.’ en het halve weiland aan de Langen akker, een akker genoemd de Heeze, een hooiveld genoemd het heiveld aan de Vaerheuvel, alles in herdgang de Notel, moet f 3.- p.j. aan de rector betaald worden;
- uit de hoeve, genoemd de Casselers hoeve, herdgang Boterwijk, die toebehoort aan jonker Jan van Gerwen, en een weiland aan de Heuvel in de Papenvoort, toebehorend aan Henrik Jans van der Meulen, moet jaarlijks de rente van een halve mud rogge betaald worden.
- Uit de Aerlese akker 2 lopen rogge;
- Via een erfdeling verkregen goederen in Spoordonck, ter plaatse genoemd op Geen Einde, een akker en een stuk hooibeemd genoemd de Bersweije, gelegen onder Boterwijk, moet jaarlijks 20 stuivers worden betaald;
- Uit een huis met hofstad, tuin etc. in herdgang Spoordonck ter plaatse genoemd in de Lubberstraat moet een jaarlijkse rente van 10 stuivers aan de rector van het St. Antoniusaltaar betaald worden.

In dezelfde periode werd het altaar drie keer in een testament bedacht:

- Gevart Janssen van Ostaden en zijn wettige vrouw Elisabeth vermaken 2 stuivers eens aan zeven verschillende altaren, waaronder dat van Antonius.
- Elisabeth Goijaert Bierkens vermaakt aan de altaren van St. Barbara, St. Katharina, O.L. Vrouw, St. Antonius en St. Sebastiaen in de St. Peterskerk die elk zoveel als ze aan Jan Bierkens heeft gezegd te doen ter zijner beoordeling;
- Aerdt zoon wijlen Thomas van den Ven en diens vrouw Barbara dochter van Jans van der Vloet vermaken 2 stuivers aan het altaar;
- Henrick zoon wijlen Gijsbrecht Hoppenbrouwers en zijn vrouw Aleijt wettige dochter van wijlen Goijaert Sbeckers schenken 2 stuivers eens voor de reparatie van het altaar.

In 1534 is heer Thomas van den Ven rector van het altaar van het H.Kruis en van St. Antonius. Er is dan onduidelijkheid over de betaling van een pacht uit een beemd genaamd de Brakenbeemd in herdgang Hedel. Het onderpand zal openbaar worden geveild en schuldeisers kunnen zich melden. De rector meldt, dat hij recht heeft op 6 lopen rogge uit het bezit. Omdat hij zich verplicht voelt om voor die pacht op te komen, heeft hij aan de beheerders verzocht om het pand te mogen kopen zodat hij zijn vordering daarop niet verliest.

In 1599 belooft Peter zoon wijlen Jans van den Laeck als schuldenaar om voortaan een jaarlijkse pacht van een Bosch mudde rogge te gaan betalen aan de rector van het H. Kruisaltaar en St. Antonius in de St. Peterskerk gesticht. De pacht werd tot dan betaald door de kinderen van Danel Janssn. van de Laeck aan Henrick Goijaert Vogels bij diens koop van een akker d.d. 10 november 1595. Peter zal dit mudde rogge voortaan zodanig betalen dat genoemde Henrick Goijaert Vogels en de kinderen van Danel Janssn. van den Laeck daarvoor verder gevrijwaard blijven. In de marge staat vermeld : Dit mudde rogge is hierbij doorgehaald omdat Henrick Gijsbert Hoppenbrouwers dit op 22 januari 1609 heeft overgenomen te betalen aan genoemde (??) rector, datum 26 april 1610.

In een aantekening van 1579 worden de aanwezige 14 altaren beschreven, maar daar is geen altaar alleen voor Antonius bij, wel in combinatie met het H.Kruis¹. Over het algemeen worden transacties beschreven waarin alleen het Antonius-altaar wordt genoemd, maar in 1534, 1595, 1596 en 1599 komt de combinatie weer voor.

In 1629 onder het rectoraat van heer Jan Rijembeslag werd het altaar bedacht in de nalatenschap van wijlen Jasper Philips van Esch en zijn vrouw Willemken. Heer Jan Rijembeslag verklaarde op het bezit van genoemde Jasper jaarlijks een mudde rogge te heffen steeds vervallend op Maria Lichtmisdag die nog onbetaald was vanaf het jaar 1626 tot en met 1629, derhalve 4 jaar achterstand en hij verzocht daarvan betaling.

Over de bezittingen van het altaar valt te melden dat in ieder geval een erf toebehoort aan het altaar in de Moelsbroeken in herdgang Kerkhof en het altaar heeft een bezitting in Hedel.

Bronnen bekend bij Hanneke van den Bogaart-Vugts, email: hbogaartvugts@zonnet.nl.

Wordt vervolgd.

¹ L.H.C.Schutjes, *Geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch, 5^e deel*, St. Michielsgestel 1876, p. 351

INHOUD

COLOFON	1-2
OIRSCHOT ROME / ROMEINS OIRSCHOT Michiel Verweij	3-12
EMIGRATIE Clari van Esch-van Hout	13-18
KLEINE STUDIHEREIS 11 MEI 2012 Toon van Uden	19-23
FIJNE KLIEKJES Theo van de Loo	24-25
MUSEUMSCHATTEN KEULSE POTTEN Nelly van Kessel	26-29
ALTAREN IN DE KERKEN VAN OIRSCHOT Hanneke van den Bogaart-Vugts	30-35
INHOUD	36